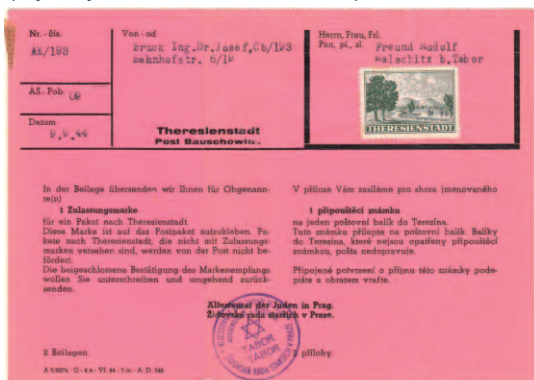

Formulář jako celistvost s terezínskou připouštěcí známkou?

Rubrika Znalecká hlídka není jen o odhalování padělků ke škodě sběratelů, významnou součástí znalecké práce je práce i identifikace pravosti, a to i na základě okolností, za nichž ten který materiál vznikl. Leckdy jde o práci přesahující hranice našeho oboru, jak si dobře můžeme ukázat na dnešním příkladu.

FRANTIŠEK BENEŠ

Na jeho počátku stál mail: „Sbíráím celistvosti, kromě jiného i protektorátu ČaM, a v jedné internetové dražbě jsem získal růžový formulář s nalepenou připouštěcí známkou Terezín. Uvědomuji si, že nejde o celistvost v pravém smyslu slova, ale je to zároveň jedna z mála možností, jak si může sběratel celistvostí obohatit sbírku i o terezínskou známku. Zajímalo by mě, zda by se mohl pan Dr. Beneš jako svazový znalec pro známky protektorátu na uvedenou celistvost podívat a případně svou značkou stvrdit pravost (tedy jestli je to při celistvostech tohoto typu obvyklé). Předem děkuji za odpověď a jsem s pozdravem, Peter Pišťanek.“ Připojen byl obrázek formuláře s nalepenou známkou.

klad při jeho příležitostné návštěvě). Celistvost v podobě formuláře, jak ji obvykle chápeme, by musela nést znaky poštovní přepravy – po složení by na ni byla nalepena známka, která by v souvislosti s přepravou běžnou poštou byla znehodnocena denním podacím razítkem příslušného poštovního úřadu. V této podobě se však vyskytují především varianty formulářů určených jako výzva k osobnímu vyzvednutí známky, zatímco ty se známkou připojenou (obvykle přilepenou za roh) nebyly jako nezapsané zásilky odesílány – už kvůli nutnosti potvrzení o převzetí známky v evidenci jejich příjemců. Na druhé straně, pokud byl vyobrazený formulář odeslán kurýrem, nenesl by žádné stopy do svědčující tento způsob přepravy, a přesto by o celistvost svého druhu jistě šlo. Při jejím doručení by adresát kurýrovi stvrdil převzetí známky na druhé části formuláře, oddělené perforací. Existuje však i třetí možnost, že byl přepraven v obálce, a pak by o celistvost nešlo - pouze o její obsah.

Jde však něco takového zjistit? Od vystavení formuláře přece uplynulo bezmála sedm desítek let! To je samozřejmě dlouhá doba, přesto mohou existovat pamětníci, nebo alespoň jejich zachycené vzpomínky, kteří by nám způsob expedice známek z pobočky ŽRS v Táboře mohli přiblížit. Nejspíš se v archívech a muzeích dochovaly doklady, které tehdejší postupy popisují, nebo na ně lze alespoň usuzovat. Najít je, to je úkol pro badatele, poštovní historiky a zapálené sběratele.

Mohli by se i pokusit přispět k objasnění otázky, zda známka nalepená na formuláři je původní, nebo zda ta původní byla použita pro odeslání balíku a na zbylý formulář po letech nalepena známka jiná, například bez lepu nebo jinak poškozená (pak by šlo o dodatečnou manipulaci a vlastně částečný padělek ke škodě sběratelů). Pátrat by museli v seznámkách příjemců balíků do terezínského ghetta (tedy zda tam byl balík doručen – bez ohledu na to, jestli se ghettu ještě nacházel jeho adresát, což byla poměrně častá situace), samozřejmě bez jistoty, že dojdou k výsledku. Pokud by se však prokázala existence balíku doručeného na základě přidělení této konkrétní známky (každá se evidovala jednotlivě a dokladoval se její „pohyb“ od zařadění o ni, přes expedici a převzetí známky budoucí odesílatelem balíku, po doručení balíku do ghetta), byl by to důkaz, že známka na formuláři byla dodatečně dolepena.

Nejde však o jediný způsob, jak se pokusit tuto otázku objasnit. Při fyzické prohlídce formuláře (nezapomínejme, že jsme zatím viděli jen jeho sken) by znalec samozřejmě především zjistil, zda je známka vůbec pravá (z vyobrazení předpokládáme, že ano) a prohlédl by její jakost (poškození by svědčilo o manipulaci), původnost jejího lepu, pokud není přilepena celou plochou - a i kdyby tomu tak bylo, ve zvěštění by v UV zá-

Použijeme ho jako příklad, jak taková identifikace pravosti probíhá. A nemusíme to dělat sami – Komise znalců SČF má pro oblast protektorátu ČaM hned pět členů, kteří se jí v různé podobě zabývají: F. Beneš, M. Haurz a M. Krejtný jsou zaměřeni přímo na známky (první dva i na celistvosti), J. Bouček se mj. zabývá i kolkovými známkami protektorátu a V. Münzberger perfyňy z tohoto období. To mimo jiné ukazuje, jak značně se oproti minulosti rozšířil počet členů komise (jsou jich už tři desítky!) i záběr jejich činnosti (seznam členů KZ SČF s uvedením jejich oborů přinesla lednová Filatelie na str. 43).

Hned na začátku si řekněme, že už z pouhého skenu lze usuzovat, že sám formulář nese běžně uznávané znaky pravosti (podrobnosti a vyobrazení použitelná jako srovnávací materiál nalezneme např. v Monografii Pošta v ghettu Terezín). Lze o něm však hovořit jako o *celistvosti* v pravém slova smyslu? To je důležitá otázka, na kterou se pokusíme najít odpověď.

Formulář byl určen pro zaslání známky, v tomto případě však přeprava byla nejspíš provedena osobně kurýrem Židovské rady starších, nebo poštou v obálce - což je méně pravděpodobné (vyloučit nemůžeme ani osobní vyzvednutí adresátem na pobočce ŽRS, napří-

ření při bočním pohledu prozkoumal optické vlastnosti lepu, jímž je přichycena k papíru (dodatečně přilepené známky jsou obvykle opatřeny novějším, opticky aktivním lepidlem). V úvahu by vzal i její poměrně neobvyklé umístění v rubrice adresáta formuláře; běžněji se vyskytuje přichycená v pravém dolním rohu. Pozornost by věnoval i zadní straně formuláře, s níž jsme zatím neměli možnost se seznámit.

Ze strojopisných údajů na formuláři by vyvodil určité závěry, jak to udělal kolega M. Hauzr (specializuje se na materiály související s holocaustem), kterému jsem obrázek formuláře poslal: „*Formulář je nepochybně pravý - opak si neumím představit. Razítko ŽRSP, pobočka Tábor, jsem nikdy neviděl, ale tvarově a asi i rozměrově odpovídá tehdy používaným standardům (viděl jsem a asi mám i v archivu Uherské Hradiště a myslím Moravskou Ostravu, možná Olomouc). Místo nalepení známky není obvyklé, ale proč ne právě tam... O odeslateli: Dr. Josef Bruck, narozen 7. prosince 1899, poslední bydliště před deportací Maššice. Odvláčen transportem Cb, č. 193, dne 16. 11. 1942 z Tábora do Terezína a odtud 1. 10. 1944 transportem Em, č. 863, do Osvětimi, kde byl zavražděn. Možná i proto mohla známka zůstat nesejmuta, protože balík již nebylo komu poslat. Posouzení originalnosti průchodu procesem výdeje známky by si vyžádalo další zkoumání razítka. Série výdejového cyklu AE odpovídá uvedenému datu 9. 9. 1944. Odzkoušet pravost známky - to je běžný proces. Na původnost nalepení známky na formuláři bych však nespázel - to ale bude platit pro všechny takové formuláře.*“

K údajům o žadateli o balík není co dodat. Snad poznámka k úvaze o důvodu, proč by nebyla známka sejmuta (i když ji samozřejmě nelze vyloučit). Údobí mezi datem 9. 9. 44, uvedeným na formuláři (které jistě předcházelo doručení formuláře se známkou), a 1. 10. 1944, kdy byl žadatel o balík odvláčen do Osvětimi, se mi zdá krátké na to, aby se adresát formuláře mohl dozvědět, že J. Bruck již není v Terezíně. Jako pravděpodobnější mi připadá, že pokud balík nebyl odeslán, mohlo to být proto, že na podzim roku 1944 už bylo pro leckoho těžké sehnat jídlo a další základní potřeby, které by se daly poslat... Navíc každý odesílatel balíku do Terezína, pokud sám nebyl Žid, se vystavoval riziku, že bude považován za „židomila“ (výraz hojně používaný např. tehdejšími kolaborantskými žurnalisty) a sám vystaven perzekuci. Z tohoto hlediska by jistě bylo zajímavé pátrat i po osobě adresáta formuláře (jeho jméno zní německy, ale ne nutně židovsky; samozřejmě není vyloučeno, že by se našly i stopy po jeho rodině – a možná i pamětníci, což by mohlo přispět k objasnění věci).

Je samozřejmě, že na takto klopotnou cestu k objasnění vznesených otázek se nevydá každý, a možná dokonce nikdo – zvlášť, když je výsledek pátrání značně nejistý a cena formuláře i v případě pravosti (původnosti nalepení známky) nevyvažuje nemalou časovou i finanční investici, např. za cestovné či za vyžádané fotokopie a skeny, kterou by bylo třeba vynaložit (nemluvě o tom, že případnou nepůvodnost nalepení známky lze odhalit i jinými postupy, o nichž jsme se už zmínili). Současně je však dobré ukázat si, že by takové pátrání možné bylo, a není vyloučeno, že by přineslo své ovoce. Z komerčního hlediska by jistě

nebylo výhodné, ale všechno přece nemusí být o penězích! A ani nejistota dosažení výsledku nás nemusí odradit – známé rčení přece říká, že *cesta je lepší, než cíl...* A právě naznačení takové cesty, je jedno, v jaké oblasti našeho oboru, může přivést do řad filatelistů nové zapálené zájemce – a na druhou stranu ty, kteří jsou už nasyceni pouhým zakládáním novinek do alb, mezi námi udržet. Jde o jeden ze způsobů, jak povýšit sbírání známek na vědu, minimálně pomocnou vědu historickou, napětím polechtat žaludek a v okamžiku objevu si nechat sevřít srdce radostí...

Na úplný závěr dnešní neobvyklé znalecké hlídky ještě reakce majitele formuláře: „*Vážený pane doktore, mockrát Vám děkuji za informaci a odborný posudek. Rovněž děkuji panu Hauzrovi z Komise znalců, zejména za jeho naprosto podrobnou informaci o nešťastném odeslateli formuláře a jeho dalším neblahém osudu. Informace stran pravosti formuláře, razítka i známky jsou pro moji sběratelskou potřebu do takové míry dostačující, že asi nebude nutno jej nosit do Prahy k bližšímu zkoumání, ledaže byste na tom měl Vy sám nebo pan Hauzr osobní badatelský zájem, v kterémž případě bych to považoval za svou morální povinnost a rád bych formulář přinesl. S přátelským pozdravem, Peter Pišťanek.*“ ■